

T. YAROVENKO
Kharkiv

MARGINALIA OF ALEXANDER SURZHAVSKY: GENRE INTERPRETATION

This article is an attempt to interpret and justify the author's definition of the marginalia genre on the basis of stylistic features of Alexander Surzhavsky's prose (collections of «Dissonance», «Marginalia», «Collapse (Debts)», «Traditions», «Clearing. Five marginalia») and its semantic concepts in the context of the contemporary literary process.

Key words: arabesque, bilingualism, epigraph, etude, irony, fringe, motto, novella, image system, sarcasm, humor.

Т. ЯРОВЕНКО
г. Харьков

МАРГИНАЛИИ АЛЕКСАНДРА СУРЖАВСКОГО: ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЖАНРА

В статье предпринимается попытка интерпретации, а также обоснования авторского определения жанра маргиналий на основе стилистических особенностей прозы Александра Суржавского (сборники «Диссонанс», «Маргиналии», «Распад (Долги)», «Традиции», «Пресека. Пять маргиналий») и её смысловых концептов в контексте современного литературного процесса.

Ключевые слова: арабеска, билингвизм, эпиграф, этюд, ирония, маргинал, мотто, новелла, образная система, сарказм, юмор.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2015

УДК 81'23

Т. П. ІВАХНЕНКО
м. Київ
ivakhnenko@ukr.net

ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ «ЛИСТІВ ЩАСТЯ»

У статті розглянуто лінгвопсихологічний аспект «листів щастя». Відзначено давню історію цього феномену та специфіку сучасного побутування цього жанру: зміна формату та збереження вимоги дотримання алгоритму розповсюдження. «Автори» цих текстів добирають лексику, яка виконує тонку психологічну функцію – маніпулює свідомістю людини.

Ключові слова: лінгвопсихологічний аспект, маніпуляція, мовленнєва схема, жанрова специфіка.

Актуальність заявленої проблематики дослідження обумовлена зростанням наукового інтересу до проблеми лінгвопсихологічної еволюції людини, прагненням поглиблення дослідження психічного стану людини, яке виражається мовними засобами.

Явище «листів щастя» має давню історію побутування та широкий ареал розповсюдження. А. Панченко вказує на наявність такого явища і в інших культурних традиціях: modlitewki у Польщі; «небесні листи» (Himmelsbriefen), «охоронні листи» (Schutzbriefen), «листи по колу» (Kettenbriefen) у Німеччині; «лист тос-

канських вуличних співців» в Естонії; «ланцюжок листів» (letter chain), «листи по ланцюжку» (chain letter) у сучасній англо-американській культурі тощо [7, 348]. Також доволі широким є синонімічний ряд таких текстів, виділяють такі види послань з «надзвичайною» функцією: «листи щастя» (В. Лур'є), «святі листи» (А. Панченко), «небесні листи» (С. Сміт), «магічні листи» (А. Панченко), «небесні послання», «відречні листи», «листи по колу» (В. Мартинович) та ін. Спільним для таких текстів є окреслення алгоритму досягнення бажаного, відмінність же полягає

у прагматичному наповненні: у «святих листах» («небесних», «відречених») – чітко прослідковується релігійне наповнення, «можливість» спокутувати гріхи, отримати боже благословення і т.д.; «магічні» – пов'язуються з чимось надзвичайним, «листи щастя» («листи по колу») – фінансове збагачення, соціальна удача або ж вирішення любовної проблеми.

Ці тексти у різні часи привертали увагу фахівців різних наукових галузей: А. Веселовського, В. Калініна, К. Чистов, К. Мізуно, Д. Матяс, В. Лур'є, А. Панченка та інші. Найбільша кількість досліджень цього явища проведено з позицій фольклористики (К. Чистов, С. Сміт, В. Лур'є, А. Панченко та ін.). Дослідники відносять тексти цих «листів» до специфічного фольклорного писемного фольклору. В. Лур'є акцентує увагу на одночасній приналежності до пам'яток історії культури, які своїм корінням сягають давнини, і фактом сучасної масової духовної культури [4]. Попри тривалу історію дослідження «листів щастя» цей лінгвістичний феномен являє собою малодосліджену наукову тему.

В. Мартинович вказує, що найбільш ранній варіант тексту «листа щастя» відноситься до початку ХХ ст. Дослідник визначає такі етапи (які також пропонує називати підтипами цього листа) розвитку «листів щастя»: «давня молитва», «лист удачі», «лист процвітання», «щастя поштою», «смерть 20», «лотерея удачі», «смерть лотерея, які доповнювалися, скорочувалися та видозмінювалися [6].

«Автори» таких «листів» чітко дотримуються давно виробленої вербалізованої структури. Тексти цього жанру формуються за такою мовленнєвою схемою: 1) подається ініціальна формула, яка має відразу ж зацікавити читача або ж змусити прочитати («*Терміново прочитай!*», «*Я сам в таке не вірю, але...*», «*Дай Боже усім здоров'я...*», «*Вибачте, але...*» і т. д.); 2) подається інформація про походження цього «листа», 3) подається текст, який віддалено нагадує уривки з молитов, 4) окреслюється умова досягнення «щастя», описання необхідних дій (*переписати і розіслати*) і кількість циклів (*10 і т. д.*), 5) акцентується на надприродній силі тексту, подаються приклади з «життя», які мають підтвердити дієвість і правдивість. Важливим психологічним моментом є

наведення як позитивних, так і негативних прикладів, 6) обов'язкова фінальна формула («*зверніть увагу через 9 днів*», «*лист не рвіть за жодних умов, ставтеся до нього серйозно*», «*це не шарлатанство, чекайте сюрприз*» та ін.) [4; 7; 10]. Допускаються незначні відхилення від традиційної структури, варіювання необхідної кількості копій та ін.

Б. Потятиник наголошує на наявності у «Листах щастя» імперативного стрижня – необхідності копіювання у різній кількості (у різних листах – від 9 і до 20 та ін.) і розсилання за адресами близьких людей, яким отримувач бажає удачі. Порівнюючи ці тексти з вірусом, дослідник робить висновки про своєрідне перепрограмування роботи сприйняття людиною навколишнього світу. Цей текстовий вірус зосереджений лише на двох «клавішах» щастя / нещастя, проте це дало можливість розмножитися у значній кількості екземплярів [9]. Ці тексти є частиною сучасної мовної реальності, з періодичністю з'являються то у рукописному вигляді, то у друкованому, а з появою інтернет-мережі – отримали й електронний варіант. Особливий інтерес, на думку дослідників, вони є відображенням стереотипів, уявлень про щастя, яке дістається героєві народних казок, після проведення особливого ритуалу. З іншого боку, «листи щастя» є прикладом реалізації магічної функції мови [13, 19]. З іншого боку, існує можливість сприйняття таких текстів як своєрідну афірмацію, повторення якої дозволяє програмувати себе на позитив.

Д. Радченко зосереджує увагу на можливості оцінки статевовікової і соціальної приналежності адресатів та адресантів таких послань. Дослідниця акцентує, що текстове направлення «надішли цей лист тим людям, яких ти вважаєш ангелами» сприймається як адресування жінці, а «друг» – адресат на підвідомому рівні сприймає як акцент на чоловічій приналежності. Також, у вітчизняній культурі побутує думка, про більшу прагматичність чоловіків, меншу налаштованість на участь у магічних практиках [10, 169–171]. Як бачимо, усе виявляється навдивовижу психологічно обумовленим.

Цікавою з наукової точки зору є лексична структура цих текстів, наприклад, привертає

увагу намагання «автора» наслідувати лексику і структуру сакральних текстів («Здравствуйте! Несколько лет тому назад я получил подобное послание, но не придал ему значения и выбросил. А через месяц у меня умер отец. И вот полтора месяца назад получаю снова это послание. И весь в сомнениях. Окропил его святой водой, потом размножил, но не посылал никому. И навалилось на меня бедствие – с неделю назад появились клопы. По всей видимости, придется кому-то посылать. Вот и вам высылаю 3 экземпляра в надежде, что Вы окажете помощь мне. Да поможет Вам Господь и Пречистая Владычица в трудах Ваших. С уважением Юрий» [11]). А. Панченко вважає, що з певної точки зору екстатичні пророцтва, мова клікуші, абракадабра, глосарії, магичні листи належать до одного класу культурних явищ. Усі ці види текстів асоціюються з «прямою мовою» потойбічного світу [7, 353]. На таємничий зв'язок з «давніми», «священними», «магічними» текстами, на думку створювачів, мала б також вказувати і вербальна абракадабра – яка символізує «магічну формулу», яка і мала б принести удачу, наприклад, виграш у лотереї: «Затем девятнадцать раз подряд произнесите следующие слова: «ВИЛИТОС – ТОРИСМА – КОТАРИ – ДОЛОТ – КОТАН – КАТИРИ – ДОНОСОКОМ – СОВАТИ – МИЛАГОС – КОСАТ – ГЕРАДОТ – ЛОВАСИМ – ШТОК – ДЕНО – ПОСАР – ВИЛОТ – НОВАТИ – МИСАРАТА – ОМОТ» [2]. Також «автор» послуговується розмовними структурами, часто зустрічаються помилки («Завтра твой лудший день»), вживання специфічної лексики. А. Панченко звертає увагу на значну кількість різноманітних історичних та географічних помилок, редукування людських імен у чудернацькі назви. На думку дослідника, це є свідченням низького рівня освіти людей, які переписують ці тексти. На його думку, найвідповідальніше такі листи переписують люди, які належать до маргінальних вікових і соціальних статусів: діти, підлітки, літні люди і т.д. [7, 344]. Проте, як демонструють дослідження польових матеріалів, у другій половині ХХ ст. у Росії розповсюдження «листів щастя» не були виключно «низовою» практикою – у ній беруть участь особи з вищою освітою віком 30–40 років, бували випадки доволі високого рангу [10, 169].

Науково-технічний прогрес, здавалося б, мав витіснити такі атавізми, проте, з невідомої причини, навпаки сприяє їх розповсюдженню: жанр «листа щастя» отримав вигляд інтернет-листів (часто вони потрапляють до папки «Спам»), інтернет-коментарів у соціальних мережах та смс-повідомлень. Зокрема, з широким розповсюдженням мобільного зв'язку подібні тексти зменшилися у розмірі, не мають заголовку, проте залишилася та ж функція – змусити отримувача відправити цей текст певній кількості людей. Якщо у «давніх» текстах акцентується на давньому походженні, психологічно обумовлюючи необхідність збереження мови тексту, дотримання синтаксису та ін., то у сучасних новотворах обов'язковим моментом є наближеність до розмовної мови, вживання сленгу тощо. Для досягнення мети методом маніпулювання, використовуються різноманітні методики та техніки, які впливають на різні рівні організації особистості: 1) маніпулювання потребами суб'єкту, 2) маніпулювання почуттями суб'єкту, 3) «духовне» маніпулювання, 4) інтелектуальне маніпулювання, 5) символічне маніпулювання [12, 243]. Наприклад, у тексті «Если ты любишь свою маму, отправь это 20 людям... Одна девочка не отправила и ее мама умерла через 356 дней... Прости, мне тоже прислали... Это про МАМУ не могу не отправить!! Знаю что фигня, но совесть не позволяет не отправить Маму ya tebya ochen silno lubliuu» [8]. Важливо, що головний акцент зроблено на почутті любові дитини до матері – відбувається спекулювання на найкращих почуттях, маніпулювання діями дитини, яка ще не навчилася розрізняти емоційне та прагматичне начала. Або ж надсилання інтернет-мему, який поєднує фото купи грошей і допис: «В этом декабре – есть нечто, что происходит раз в 823 года. На основе китайского Фэн-Шуй это называется – Мешок денег. Поэтому нажми «Поделиться» и деньги придут к тебе в течении 5 дней. Тот, кто не поделится – останется без денег!)))» [1]. Звичайно, важко уявити, щоб 823 роки тому хтось розповсюджував цей інтернет-мем. Проте яскраво прослідковується звична для «листів щастя» схема – словесне маніпулювання з метою розсилання псевдоінформації, яка має допомогти

отримати певну суму. На думку Д.Радченко, лексика листа впливає на свідомість реципієнтів та відображається в їхніх висловлюваннях. Проведене нею дослідження засвідчує підбір таких лексичних одиниць, які ефективно впливають на свідомість отримувача, основне повідомлення листа – «надішли далі та отримай вигоду» [10, 173].

В інтернет-мережі лінгвопсихологічне маніпулювання можна визначити як вплив на користувачів, певне мовленнєве повідомлення на основі психолінгвістичних, когнітивно-прагматичних прийомів, тактик і стратегій з метою введення певних ідей, поглядів, настроїв та їх подальшого розповсюдження [12, 247]. Лінгво-психологічний феномен «листів щастя» привернув увагу працівників рекламної галузі. Зокрема, у рекламі послугуються жанровою специфікою «листів щастя», використовується мовленнєва схема. Наприклад, подібна схема легко прослідковується і у рекламному слогані всесвітньовідомої мережі швидкого харчування Макдональдс: «Долучайтеся до #Долонька Щастя вже зараз. Розповсюдження інформації теж важлива справа – поділіться цим записом у себе на сторінці, та розкажіть про програму друзям. Адже допомогти дитині – щастя!» [5]. Бачимо типову вербалізацію схеми: окреслюється часовий проміжок, акцент на розповсюдженні тексту і фінальна формула.

Подібна ситуація прослідковується і у різноманітних розіграшах на соціальних сторінках, де пропонується та ж сама схема: хочеш щось отримати (футболку, книжку, мобільний телефон і т.д.), уподобай сторінку певної компанії, розмісти посилання на своїй особистій сторінці, через якийсь період буде проведено розіграш і хтось отримає приз.

Проте, звичайно, не усі серйозно сприймають ці тексти, що і зумовило появу пародій на «листи щастя», «листи удачі» і т.д. При цьому автори пародійних текстів також дотримуються давно сформованої структури побудови тексту, підбору персоналій, які мають бути яскравим прикладом для наслідування, використання лексичного матеріалу, наприклад: «Машка из 10-го подъезда – дура!» *Разошли это сообщение на 20 адресов и ты получишь счастье, удачу, надувную лодку, квартиру в*

Могилеве-Подольске и Брэда Питта. Анастасия Никифоровна П., 84 года, из села «Большие Надежды» разослала это письмо по 20-ти адресам и получила все вышеперечисленное. Джениффер А. из Голливуда, 29 лет, не разослала 20 писем и соответственно ничего не получила. Да еще и Брэд Питт ушел к Анастасии Никифоровне из села «Большие Надежды». Будьте внимательны и не спутайте количество писем! Вася Чайников из Кишенева по ошибке разослал 20000 писем и был осужден за спам. Когда это письмо обойдет мир 10 раз, автор будет очень доволен» [3].

А. Панченко однією з функцій називає своєрідна компенсація соціальних і культурних кризових періодів, які переживає те або інше суспільство [7]. В умовах сьогодення пояснення розсилання таких листів можна пояснити бажанням маніпулювати людьми (задовольняти власне его усвідомленням, що людина змушена розсилати відвертий непотріб, переживаючи за рідних і т.д.); забобонною вірою у те, що тільки Надзвичайні Сили допоможуть вирішити якусь проблему або ж отримати бажане.

Список використаних джерел

1. В этом декабре... [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=905278712838131&set=a.472635966102410.116969.10000680317866&type=3&fref=nf>.
2. Как выиграть в лотерею [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://vk.com/mmagnet?w=wall-46810663_9530.
3. Кусок счастья за мяту бумагу [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.netlore.ru/kusok-schastya-za-myatuyu-bumagu>.
4. Лурье В. «Святые письма» как явление традиционного фольклора [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://www.ruthenia.ru/folktee/CYBERSTOL/I_AM/sv_pisma.html.
5. Макдональдз Україна. Офіційна спільнота в Україні. Приєднуйтесь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vk.com/mcdonalds>.
6. Мартинович В. А. Письма счастья как элемент оккультной среды общества [Електронний ресурс] / В. А. Мартинович // Минские Епархиальные Ведомости. — 2007. — № 1. — С. 72-76. — Режим доступа: <http://www.missiakryashen.ru/ortodox/12/az/sueveriya/narodnyie-sueveriya/pisma-schastya/>.
7. Панченко А. А. Ускользящий текст: пророчество и магическое письмо / А. А. Панченко // Христовщина и скопчество: фольклор и традиционная культура русских мистических сект / А. А. Панченко. — М.: ОГИ, 2002. — С. 341—353.
8. «Письма счастья» с угрозами через СМС, которые дети рассылают друг другу втайне от родителей. Несколько соображений [Електронний ресурс]. —

- Режим доступа: <http://gigamir.net/techno/pub/766295>.
9. Потятиник Б. Кто манипулюе манипулятором? [Электронный ресурс] / Б. Потятинник // Незалежний культурологічний часопис «І». — 2003. — Число 30. — Режим доступа: <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/potyatynuk.htm>.
 10. Радченко Д. Одно абсолютно счастливое письмо: к вопросу о распространении фольклора в Интернете / Д. Радченко // Антропологический форум. — 2013. — № 18. — С. 163–187.
 11. Ходит по свету убийственное счастье — «письмо счастья» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.k-istine.ru/occultism/occultism_happiness_letter.htm.
 12. Шашков И. Манипуляция в полипарагмальном лингвистическом измерении / И. Шашков // Психолінгвістика: [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. — Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2009. — Вип. 4. — С. 242—248.
 13. Ягодкина М. В. Реклама в коммуникационном процессе: Учебное пособие. Стандарт третьего поколения / М. В. Ягодкина, А. П. Иванова, М. М. Слаштушинская. — СПб. : Питер, 2014. — 304 с.

T. IVAKHNENKO
Kiev

THE LINGUAPSYCHOLOGICAL ASPECT OF «HAPPINESS LETTERS»

The article is devoted to linguistic and psychological aspect of «chain letters». The data indicate long history of this phenomenon. It must be stressed the specifics of the genre of contemporary existence: change of format, the preservation requirements of the algorithm spread. «Authors» of these texts are chosen language, which performs a psychological function – manipulating of human consciousness.

Keywords: linguistic and psychological aspect, manipulating, speech scheme, genre specificity.

T. П. ИВАХНЕНКО
г. Киев

ЛИНГВОПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ «ПИСЕМ СЧАСТЬЯ»

В статье рассмотрено лингвопсихологический аспект «писем счастья». Отмечено древность истории этого феномена, а также специфику современного бытования этого жанра: изменение формата, сохранение требования алгоритма распространения. «Авторы» этих текстов подбирают лексику, которая выполняет тонкую психологическую функцию – манипулирует сознанием человека.

Ключевые слова: лингвопсихологический аспект, манипуляция, речевая схема, жанровая специфика.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2015